

INCZÉDY DÉNES EMLÉKEZETE.*

Tisztelt Nagygyűlés!

Évről-évre ismétlődő természeti tünemény nálunk, hogy őszre kelve, gyümölcséréskor a falevél fonnyad, hervad, sárgul és lehull; az égbolt azürkék színe egyre szürkül; a nap látszatra mindig kisebb ívet fut meg fejük felett s a napszaka folyton rövidül; a verőfényt ködfelleg váltja fel; a földet harmat, dér, majd hólepel borítja, — jelétül, hogy a természet szunnyad s pihen. Ezen lehangoló jelenetben van valami fölséges, fölemelő. A remény, hogy a hosszú téli álom után a természet új életre ébred, a rügy hamarabb fakad, a bimbó vigabban pattan ki, a virág készségesebben nyitja ki kelyhét s a termés sikerültebb lesz. De ha gyümölcsösünknek érett gyümölcsessel gazdagon megrakott régi fája, melyről már nemzedékek táplálkoztak, váratlanul kidől: sajnálat szállja meg lelkünket, mert újabb terméshez többé nincs remény; s a mi megmarad, — a régi gyümölcs és az emlékezet.

A magyar nemzeti művelődésnek azon kertjéből, melyet a magyar haza a czisztercezi rend hazafias gondjaira bízott, harminczöt évi áldásos gyümölcsözés után, 1900. évi szept. hó 5-én, kiválóan nemes termésű fa veszett ki *Inczédy Dénes*, a pécsi főgymnasium igazgatója halálával. Jeles férfiú, kedves pályatársunk! Sírod felett az első tavasz még ki sem nyithatta virágait, s a mi szivünk virága, a kegyelet már is megnyilatkozik. A Magyar Pædagogiai Társaság kebelében hazám tanfériai ülnek ünnepet emlékezetedre. Pár pillanatra nyiljék meg a koporsó, melyet nagy fájdalommal zártunk le; lebbenjen föl a szemfödél, melyet a tisztelet

* A Magyar Pædagogiai Társaság 1901. január 19-iki évi nagygyűlésén tartott emlékbeszéd.

szálaiból szóttünk; tárujon föl a sír, melynek hantjait a szeretet könyűi öntözik; jer közénk, a kik körében munkás életed lefolyt, s légy tanúm, hogy alakodat híven és igazán rajzolom meg, miként életed maga az igazság volt.

*

Inczédy Dénes Ágoston iparos családból született Egerben 1843. aug. 27-én. Nemzetünk alkotmányos átalakulásában ekkor épen a magyar nyelvnek parlamenti jogaiért küzdött. Rá öt évre meg azon dicső szabadságharczát vívta, mely a haza minden hű fiát és leányát áldozatra, vitézeit meg csatatérre szólította. A küzdők sorában látjuk Inczédy atyját is a délvidéken, a szerbek elleni hadjáratban, Feladata végeztével övéi körébe tért vissza. Az édes atya hazaérkezése, a kápolnai csata a közelben és az oroszok megjelenése Egerben állandóan megmaradt emlékül a még nem is hat éves gyermek lelkében. Gondos szülők munkája a fiú lelkébe a hit és szeretet alapeszméit ojtogatta. Szülővárosában a vár szüntelen regélt a vitéz Dobóról és a hős egri nőkről; a minaret a török világ emlékeit tartá ébren; az Eszterházy Károly gróf püspök által egyetemnek szánt hatalmas lyceum és a stylszerű székesegyház meg a nagy emberek áldozatkészségét hirdeté.

Ilyen külső viszonyok között végzi tanulmányait Inczédy a ciszterci rend egri főgymnasiumában. Matematikai tehetségével már ekkor feltűnt. Mint aféle szegény fiú, ő is elkezd instructoroskodni. Ekkor kapott kedvet a tanításhoz. Szelid lelke tanárai körébe kívánczozott; fölvételét kéri a ciszterci rendbe. Mesterei ajánlatára *Rezutsek* Antal zirczi apát a rend tagjai közé fogadta.*

Mint novicius egy évet Zirczen, a rend anyakolostorában töltött. Lelke előtt itt világosodtak meg hivatásának feladatai. Az ős Bakony rengetegei között látta a ciszterciek hétszázados művelődési munkáját. Az őserdők helyén viruló vetések, a szakszerűleg művelt erdők, a gazdagon termő rétek, konyhakertek és gyümölcsösök, a művészi izlésre valló angolkert százados fenyőivel és halastavaival, a renaissance stylú kolostor izléses részleteivel, gazdag és remek könyvtárával, az átmeneti stylben épült ősi templom monumentalis pillére, a barock műizlés remekét alkotó apát-

* 1859. szept. 17.

sági egyházzal megihlették a lelkét, gondolatát a rendi ideálok körébe vonták és elhatározását a rend feladatainak megoldására kötötték le. Itt, a hol már hétszáz esztendővel ezelőtt felhangzott az Istent dicséző zsoltosma; a hol egyenest Franciaországból be-telepített szerzetesek honosították meg a tudományt, szervezték az iskolát s jártak elő jó példával a codexek másolásában és tanulmányozásában; itt a rendi közlélekből, sőt hagyomány révén már a Bakony őserdeinek suhogásából hangzott feléje a felhívó szózat, hogy *a magyar ciszterczinek egy az Istene, egy a királya és egy a hazája!* Ezeknek és ezekért kell élnie gondolatainak fenköltésével, érzelmeinek nemességével, lelkesedésének hevével, elhatározásának idealismusával, munkálkodásának sikereivel, jellemének megbízhatóságával és egyéniségének összes erejével.

S az ifjú Inczedy megértette ezen intelmet. Lelki és szellemi kiművelésének nagy buzgalommal lát neki. Szaktárgyaiul a mennyiségtant és természettant választja s ezekkel már hittudomány-hallgató korában nagy kedvvel foglalkozik. Ez alatt érte az a neki jóleső bizalom, hogy a veszprémi szeminárium egyházirodalmi iskolájának elnökéül őt, a szerzetes növendéket, s még hozzá a matematikust választották meg. E közben az előkészület munkája befejeződik, szive hő vágya teljesül; megnyílik előtte a tanári pálya.

A ciszterczi rend hazánkban a múlt században alakul át tanítórenddé. A pilis-pásztói cisztercziek a jezsuiták eltörlése után átvesszik az egi gymnasiumot. A zirczi apátság meg 1813-ban a székesfehérvári, 1814-ben pedig a pécsi gymnasiumba ülteti be a rendtagokat tanároknak. E pillanattól kezdve a többi tanítórendekkel és másokkal karöltve nevelik föl azt a lelkes nemzedéket, mely alkotmányos átalakulásunk nemes munkáját elvégezte, mely hazafias tanáraival egy táborban vívja vala a szabadságharc fölséges diadalait s a mely az önkényuralom idején is hazaszeretetet, kitartást s a nemzet jövőjébe vetett hitet és bizalmat tanult mestereitől.

A magyar nemzet türelmének másfél évtizedes próbája és gyakorlata után, Deák Ferencz megírta husvétii cikkkét. A nemzet vele együtt hitt, bizott s remélt. A terhes felhők a haza egén oszladozni kezdtek s végre előbukkant a nap, melynek boldogító sugarai a király fejét ékesítő szent-korona keresztségében törtek meg. Kevéssel előbb, mint a hogy az ige testté lön, 1865-ben kezdte

meg a huszonkét éves Inczedy tanári működését Pécssett, a honnét többé el sem szakadt. Ezen időre esik, hogy a szabadságharcz idején tagjaiban megfogyatkozott eziszterci rend a pécsi főgymnasium tanszékeit java részben ismét saját tagjaival látta el s maga a gymnasium is a lyceumból visszaköltözött ismét ősi otthonába. E pillanatban valósággal az újjászervezés munkája indult meg.

Inczedy feladatáról tiszta képet, kötelességéről határozott fogalmat alkotva lépte át a gymnasium küszöbét. A felső osztályokban a mennyiségtan előadása várt rá. *Kajdy Imre*, a gymnasium igazgatója s pécs-egyházmegyei pap, a mint ezt az apró és vékony ifjú-embert meglátta, megdöbbsent s aggódva kérdezte tőle: El meri vállalni a mennyiségtant a felső osztályokban? Inczedy szerényen, de rendi feladatának tudatában így válaszolt: Apátom azért küldött ide, tehát elfogadom. Kajdy be is osztotta őt az eredeti terv szerint; de sietett kipróbálni emberét. Inczedynek egyik nap a három felső osztályban egymásután három órája volt. Alig kezdték meg az előadásokat, az igazgató mind a három órában meglátogatta s három óra hosszat magyaráztatott vele. A kipróbálásnak ez az erős alakja kissé bántotta Inczedyt. A mint utolsó óra után kijöttek a teremből, Inczedy így szól az igazgatóhoz: Köszönöm. Kajdy hallgatott, de a minősítvényi táblázatban kiemeli fiatal tanára tudását és tanári hivatottságát.

Inczedyt, a kezdő tanárt, érdekes alakban mutatja be az az eset, mely vele a legelső órában a nyolczadik osztályban történt.

1865 őszén megkezdődtek az előadások. A nyolczadik osztály elhatározta, hogy a mennyiségtan új tanárát első órája előtt küldött-ségileg üdvözli a szobájában. Így is történt. Az első óra előtt a küldöttség Inczedy üdvözlésére megy. Kevés vártatra visszatérnek a küldöttségi tagok, a kik közül az egyik ezen szavakkal lépett az osztályba: «No fiúk, az idén jó dolgunk lesz. Nem lesz semmi baj a kréta körül. Az új tanár apró, piczike ember, a kivel majd könnyen elbánunk!»

Az osztály ezen jó hírnek megörült s zajongni kezdett. E közben betoppan a kis apró ember, sietve fölmegey a cathedrara, a lármáért kissé szemrehányólag végig tekint az osztályon, az osztálykönyv hivatalos bejegyzéseivel végez s hozzáfog az előadáshoz. Hangja kezdetben halk, csendes, hogy nagyobb legyen a figyelem; majd egyre emelkedik, leköti a figyelmet s világos és alapos előadásával rövid egy óra alatt meghódította magának a korban.

vele versenyző ifjakat. Á mint a teremből távozott, az osztálytársak szótlánul néztek egymásra; miközben a küldöttségnek óra előtt oly hangos tolmácsa ily szavakra fakadt: «No én ugyan megjártam! De ki nézte volna ki ezt ebből az apró emberből?»*

Igen, ez az ifjú tévedett, — de csak félig. Másrésről igaza volt; mert egész esztendőben nem lett baj a kréta körül.

Inczédy didactikai és pædagogiai alapelve: *A tanár tudja a tárgyát és szeresse az ifjúságot!* Ezért készült oly serényen a tanárságra; midőn meg elérte, vasszorgalommal egészíti ki ismereteit, sokat olvas és tanul. A tanári vizsgálatot — a mi ekkor új dolog volt — hamarosan és fényes sikerrel letette. Ezentúl nyugodtabban, de ismereteit egyre szélesítve és mélyítve dolgozik. *Jó és tudós tanár akart lenni.* Előadásait mindegyik szaktárgyából s mindegyik évfolyamra gondosan kidolgozza és lejegyzi; s a mint évek multával tapasztalatai tágulnak, egyre javít s igazít rajtuk.

Ő maga logicus, világos fő — matematikai szaktárgya szellemének megfelelően — szigorúan rendszeres, szabatos gondolkodással. S hozzá még jó előadó is. Magyaros s könnyed nyelvezete, a fontosabb dolgoknak kellő helyen s ügyes módon kiemelése, a tételek szabatos kifejezése, az anyag áttekintő csoportosítása, az önbizalom fölébresztése, az önálló gondolkodáshoz szoktatás, az ifjú munkájának megbecsülése és párját ritkító igazságszeretete valának tényezői az ő fényes eredményű tanításának.**

Igazságos érzületének tiszteletre méltó bizonyítékát beszéli el legrégibb tanítványainak egyike.

Inczédy tanárkodásának első évében történt, hogy egyik nyolczadik osztályú növendékének, a ki a mennyiségtant jól értette, de kellő szóbeli készség hiányában szabatosan soha sem felelt, az évvégi bizonyítványban *jót* adott. Pár nap mulva az érettségi írásbeli dolgozatokat készítették az ifjak. Épen *Inczédy* örködött a teremben, midőn a szóban forgó jelölt a mennyiségtani dolgozatot egy óránál rövidebb idő alatt teljesen elkészítve beadta. «Mi ez? Egészen zavarba hoz engemet!» — mondja neki *Inczédy*.

A mint a szóbelin az illetőre került a sor, *Inczédy* egész

* D. Gy. szives közlése. Tájékoztató adataiért e helyütt is hálás köszönetemet tolmácsolom.

** D. Gy. szives közlése.

hangosan így szól az elnöklő kir. főigazgatóhoz: «Kérem, engedj meg, hogy ezt az ifjút kissé részletesebben kérdezhessem.»

Igy is történt. S a jelölt minden kérdésre helyesen megfelelt.

A mint a jelölt a vizsgáló bizottság előtt távozott, Inczedy nyomban utána megy s így szólítja meg: «Ne essék ám rosszul, hogy a mennyiségtanból csak «jó»-t adtam; majd jóvá teszem a hibámat az érettségi bizonyítványban.»

Szavát be is váltotta. Gyengéd lelkének meg jól esett, hogy tévedéseért az ifjút s az igazságot kiengesztelhetette. De a nemes-szívű ember még ebbe sem nyugodott bele.

Jó egy pár év mult el, midőn ez az ifjú, már mint a mennyiségtan és természettan tanára, egykori tanárát munkás s csendes otthonában meglátogatta. Inczedy őt — mint volt tanítványait egyáltalán — a régi tanár szeretetével fogadta. Alig kezdenek azonban beszélgetni, Inczedy imígyen szól hozzá: «Valahányszor Önre gondolok, mindig szemrehányást teszek magamnak, hogy Önnek a nyolczadik osztályú bizonyítványban «jó»-t adtam. Úgy-e most már nem haragszik érte? De nézze csak, mit irtam első évi tanárkodásom calculus-könyvébe az Ön érdemjegyeihez?» S erre előkeresi régi jegyzőkönyvét és mutatja a volt tanítványnak, a ki saját szemével olvasta az érdemjegyek mellett ezt a bejegyzést: «Rossz informatorok voltak. Gazdátok nem jót, hanem jeleset érdemelt. A hibát az érettségi bizonyítványban megreparáltam.»

A hálás tanítvány szeméből ennyi nagyság szemléletére kicsordult a köny; ajka elnémult; szeretete és tisztelete meghatványozódott ezen nagy lélek iránt.*

Természetes, hogy ez az ember hozzá tudott férközni az ifjak lelkéhez, a melybe egész könnyedén ülteti vala a mennyiség-tannak még fogósabb tételeit is. Ezért harminczöt évi tanítása alatt valósággal legendaszerű alakká lőn tanítványai, s ezek révén a társadalom körében. Ez a «*kis Inczedy*» — mert csak így nevezték — oly világosan ad elő, hogy nála mindenki érti a matematikát — hirdeté róla a tanítványok közmeggyőződése. Mi, tanártársai meg nemes önézettel láttuk az érettségi vizsgálatokon, hogy tanítványai milyen értelmesen, mennyi tudással s mekkora biztossággal felelnek. Mindig öröm s biztató volt vele együttmű-

* D. Gy. szives közlése.

ködni az érettségi bizottságban, mert az ő tantárgyai mindig biztosították a sikert.

De nem is csoda. Hiszen mennyit gondolkodik s eszmélkedik azon, hogy tárgyát minél világosabban, érthetőbben s az ifjú lélek erejéhez mérten adja elő! Tanulmányozza a pædagogia és a didactica általános elveit és részletes utasításait. Kutatja, fürkészi tanítványainak szellemi erejét; megfigyeli mennyit bír el ez, vagy az az osztály, ez, vagy az az ifjú. Ő a tanári pályát nem *hivatalnak*, hanem *hivatásnak* tekinti. Soha sem feledi, hogy a tanár van az iskoláért, s nem az iskola a tanárért. Tanári feladatának megoldásában szigorú önmaga és az ifjúság iránt. Saját magától megköveteli, hogy jól tanítson; az ifjúságtól meg, hogy tudjon. Tudása, megfigyelése és tapasztalata alapján egységes módszerre jegezesedik ki az ő eljárása. Ezt, szerves egészében, húsz évi tanárkodás után adja közre, «*A mennyiséglen módszeres kezelése a gymnasiumban*» cím alatt.

Tanári sikereinek titkaiba ily nemes hangon vezet be benünket: «... a mit irtam, legjobb meggyőződéseim szerint s úgy irtam, a mint azt a tanuló ifjúság és szaktárgyam iránt érzett szeretetem sugallta.» Elmondja azután, milyen tulajdonságokat követel ő meg a tanárban: «Legyen — úgymond — a tanár magaviselete ridegség nélkül komoly, következetes; tudja párosítani a szigort jó akarattal; ne büntessen minduntalan, de ha szükségét látja, kimondott ítéletét hajtsa is végre; ne legyen személyválogató s igazságtalan; ... tanítványai inkább szeressék, mint rettegjék — minden esetben tiszteljék.» A tanár úgy adja elő a tárgyát, hogy a hallgatók megérthessék, lépésről-lépésre követhessék az elme kifáradása nélkül; keltsen érdeklődést tárgya iránt s hagyja az ifjakat is közreműködni az egyes tételek kifejtésénél. Megismerttet ezután a figyelem fölkeltésének és fokozásának összes eszközeivel, a szorgalom és önmunkásság kifejlesztésének tényezőivel, a magyarázás és feleltetés módjával s az írásbeli dolgozatok feladásának, kijavításának és kezelésének egész rendszerével.

Nem elméleti tanok, hanem gyakorlati tanácsok ezek, melyek helyes voltát két évtized ifjúságán szerzett tapasztalatok és elért sikerek igazolják. Miért is ez a módszeres tanulmány tanárjelöltjeinknek és kezdő tanárainknak biztos utat jelző «Vade mecum»-uk leszen mindenkor; írójának meg díszes helyet-biztosít a hivatott és gyakorlati tanférfiak sorában.

A mennyiségtan mellett különös előszeretettel tanította Inczedy a természettant s ennek keretében a csillagászatot is. Ezek tudományos fejlődését folyton szemmel tartja s az újabb mozzanatokot előadásában érvényesíti. Elméleti fejtegetéseit lép-ten-nyomon gyakorlati kísérletekkel egészíti ki. A pécsi főgymnasium természettani szertárának megalapítása és szervezése az ő nevéhez fűződik. Irószobáján kívül ez a második otthona. Buzgón, szinte szenvedélyesen kísérletez. Az experimentumokban ügyes, biztos és bátor — a vakmerőség kockázata nélkül.

A középiskolai oktatás feladatát nem szükkörű, hétköznapi szempontból, hanem az országos és nemzeti érdek követelményei szerint tekinti. Az iskola szerinte nem bizonyítvány-sokszorosító intézet, hanem az ifjúság szelleme és lelke kiművelésének szentélye. Nemzete jövőjéért s hazája felvirágzásáért égő lélekkel hirdeti az ifjúság alaki nevelésének fontosságát. Világos fejű, rendszeres gondolkodású ifjakat neveljen a középiskola, a kik az egyetemi tudományos oktatás módszereit és az egyes disciplinák anyagát és rendszerét megértik és elbirják. Ilyen mérték alkalmazásával bocsátotta el Inczedy tanítványait az egyetemre. S nagy öröme telt benne, midőn időnkint hazatérő tanítványaitól megtudta, hogy az egyetemen megállják a helyöket.

Több eset közül azt említem meg, a melynek a tanuja én vagyok. Egyik tanítványom, a kinek a nyolczadik osztályban osztályfőnöke voltam, egy alkalommal mint orvosnövendék a budapesti tudomány-egyetemen, így köszöntött be hozzám: Tanár Úr ezen szavakkal vett tőlünk tavaly bucsút: «Szégyent ne hozzanak ám a gymnasiumunkra!» Most eljöttem, hogy megnyugtassam. *Báró Eötvös Loránd* egyetemi tanár úrnál colloquáltam a physiciából. Készültem az ő előadásaiból és Inczedy tanár úr magyarázata szerint. A colloquálás igen jól sikerült; s a mint a végére jutottunk, báró Eötvös tanár úr kérdezi tőlem: Hol végezte a középiskolát? Pécsent, a cziszterciek főgymnasiumában — lőn a válaszom. Gratulálok a tanárának — mondá *báró Eötvös Loránd*.

Inczedy a tanításon kívül az ifjúság *nevelését* is elsőrendű tanári kötelességnek vallotta. Egész emberekre van szüksége a hazának, a kiknél a tanult fő nemes szívvel párosul. Ezért nagy gondja volt az ifjúság vallási, erkölcsi és hazafias nevelésére. A nevelés legfőbb eszközének a jó példát tartotta. S egyénisége valósággal mintakép volt, mely az ifjút örökre lekötötte személye

íránt. Tanítványai az atyai szót a fiúi bizalom készségével köve-
tik; lelke tartalmának nemes vonásaiból szinte észrevétlenül köl-
csönöznek s szívökben a legnemesebb érzelmekkel gyarapodva
válnak meg mesterüktől és indulnak meg az élet útjára, hogy a
hazát becsülettel és tettekkel szolgálják. Nincs a gyermeki szív-
nek az a húrja, melyet meg nem pendít; nincs az ifjú léleknek
az a rejteke, melyet meg nem világít; nincs az életnek az a moz-
zanata, melyre útba igazítást nem ad; nincs az a kínálkozó alka-
lom, melyet az erény és munkásság hangsúlyozására meg nem
ragad; s nincs a szeretetnek az a foka, melynek gyakorlására pél-
dát nem ad. Így érte el azt, a mi egy tanárnak legnagyobb kincse
és büszkesége — tanítványai szerették és tisztelték. De nagy érde-
meinek megfelelő szeretettel és becsüléssel fogták körül tanártársai
és a társadalom is. Midőn a leghazafiasabban tanító tanár ösztön-
díja szóba került, a tanári kar a három jelölt egyikéül a mathema-
ticus s physicus Inczédyt is fölterjesztette. Pécssett ekkor már olyan
neve volt, hogy a város neki ítélte az ösztöndíjat. Inczédy lelke
most igazán nemesen nyilatkozott meg. Az ösztöndíjat ösztöndíjul
ajánlja fel «olyan VIII. osztályú tanuló részére, a ki idegen nyelvű-
sége mellett a magyar nyelvet és irodalmat szép sikerrel tanulta.»

Ilyen áldásos tevékenység közben Inczédy már huszonnég-
yvet töltött a tanári pályán, midőn 1889-ben a pécsi főgymnasium
élére új igazgató kellett. Ekkor elérkezett az alkalom, hogy Inczédy
érdemeit a rend külsőleg is elismerje.

Supka Jeromos zirczi apát — a rendi szabályzatok értelmé-
ben — a rendben szavazásra bocsátotta a kérdést: Ki legyen a
pécsi főgymnasium igazgatója? A rendtagok bizalma közértelem-
mel *Inczédy Dénesre* esett. Mi, pécsi kartársai, a kik bizalmunkkal
a rendtagok között elsőnek nyilatkozhattunk meg és a kiknek ő rá
legnagyobb szükségünk volt, aggódtunk, hogy csupa szerénységből
még utóbb el sem fogadja az igazgatóságot. Fölkértük tehát testü-
letileg, hajoljon meg az általános bizalom előtt s legyen mint igaz-
gató vezérünk és mint házfőnök kisdéd rendi családunk atyja.

Soha sem felejttem el ezen pillanatot. A ragaszkodásnak és a
bizalomnak ezen ritka megnyilatkozása Inczédyt meglepte. Sze-
münk közé nézett s kiolvasta belőlük a szív igaz érzelmeit. Szeme
könybe lábbadt, majd meg a férfiú határozott hangján így szólt:
«Az Önök bizalma nekem parancs s elöle nem térek ki; de csak
addig maradok élükön, míg e bizalmuk irántam élni fog.»

Igazgatóvá kinevezése általános meglepedést keltett. Örült a tanári kar, az ifjúság, a volt tanítványok, a szülők, Pécs város és a közeli vármegyék társadalma. Közmegegyőződés volt, hogy ez az ember új munkakörében is megállja a helyét. De nem is volt ő a közönséges emberek közül való. Majdnem negyedszázados tanárkodása alatt ekkor már széleskörű tudományra tett szert Szaktárgyain kívül — a nyelvészet leszámításával — minden tudományágban otthonos; általános műveltsége meglepő. Eszes és munkás ember. Jelleme szilárd, határozott és föltétlenül megbízható; lelkülete nemesen vallásos, élete erényekben gazdag; törekvésében és akaratában önzetlen; szíve tele szeretettel — főleg az ifjúság iránt; lelke nyílt, őszinte, szókimondó — de soha sem sértő; érzelmei a legmagasztosabb eszmék — a haza és hit, az ifjúság és nemzet — körében gyúlnak lángra; elhatározásában az aggságoskodásig lelkiismeretes; első kötelességnek a kötelességteljesítést tartja; megjelenésében s egész egyéniségében szerény, természetes, s épen ezért mindenkinek kedves; épen úgy tud beszélni az egyszerű ember nyelvén és esze-járása szerint, mint a mily otthon van a legelőkelőbb társaságban; tudományos eszmecserére, jóízű tréfára és elmés ötletekre mindig készen van a lelke; kedélyes, de nem könnyelmű; komoly, de soha sem komor. Minden ízében becsülésre és szeretetre méltó derék ember.

Igazgatói állásába új munkakörének ismerete és feladata fontosságának mély átérzése kíséri. Lelkében ápolt eszményei közül sok most kap szárnyra. A «németnek Bécs, magyarnak Pécs» szólás-mondás értelme; a hazánkban egyetlen tizenhatszáz éves sirkápolna (cubiculum) ős keresztény emlékei; a román izlés szellemében épen ekkor átalakuló székesegyház világra szóló művésze; az első magyar egyetemnek, a pécsinek hazai művelődésünkben korszakalkotó jelentősége; a jeles Klimó és a nagynevű Szepessy áldozatkészségéből létrejött tudományos és művelődési intézetek; Pécs városának, e délvidéki metropolisznak előkelő műveltségű társadalma és hazánk politikai életében dél felé irányuló különleges hivatása megbüvölték s lángra gyulasztották a lelkét. Tudta, hogy rá Pécssett már régóta hírneves gymnasium szállt örökségül. A remény jegyében vette tehát kezébe a zászlót. Egyénisége most revelálódik a maga igazában. Mint jó vezér, mindig elül megy; a tanárok, ez a hű táborkar utána a végezel felé, hogy a főgymnasium emelkedjék ifjainak szellemi és vallásétkölcsi hala-

dásában, a felsőbb hatóságok és a társadalom becslésében s az ifjúsághoz, a haza reményeihez fűződő várakozások teljesülésében.

Inczédy a tanári hivatást az előkelő tanferfiú: conceptiója szerint itéli meg. «*A jó tanár minden*» — mondogatta gyakran s erősen hangsúlyozva. Az iskola gerince a tanár. Ha ez megállja a helyét — lehet a tanterv gyöngye, a tankönyv fogyatékos s a tanrend elhibázott: a siker mégis biztos. A jó tanár tudja és érti a tárgyát, helyes módszerrel tanít és szereti az ifjúságot. Magán beszélgetésekben és hivatalos értekezleteken az ifjúság szeretetét köti tanárai lelkére. Szeretettel mindent, nélküle semmit sem érhet el a tanár. Mi gyakorlati tanferfiak tapasztalatainkkal tanúskodunk, hogy igaza volt; a ki meg először lépi át az iskola küszöbét, vesse szíve mélyére ezen intelmet: *Szeresd az ifjúságot!* Ez maga egy pædagogia, a melynél bővebbet már sokat irtak, de tartalmasabbat egyet sem követtek.

Inczédy a tanár egyéniségét szabadnak, függetlennek kívánja látni. Hadd érvényesüljön a tanár az iskolában. A megszorító rendszabályok, a tanári tevékenységnek időben és anyagban a részletekig megkötése a jó tanár kezeire bilincseket raknak, a rossz tanárt meg nem alakítják át jóvá. Mint igazgató a tanári kar előtt az irányt és alapelveket megjeleli, a végzélt kitűzi, a működés szellemét saját egyéniségében állítja oda mintául; tanácsot ad, biztat, serkent, int és figyelmeztet, de mindig kérésleg. Parancsra már nem volt szüksége, mert a kérése is mindig teljesült. Embe-reit jól kiismeri s értékük szerint mérlegeli. A kiról meggyőződött, hogy tanári hivatásának él, rendületlenül megbizott benne. A hol a módszerben vagy a tanárban megigazítani valót lát, nem hallgatja el, de ajkán mindig a szeretet szava csendül meg. Azon van, hogy tanárai a munkát örömmel, jó kedvvel végezzék. De meg is becsüli őket. Igazgatói állását nem hatalomgyakorlatra, hanem a munkában példaadásra használja fel. Tanáraitól a haza ifjúsága, e nagy nemzeti kincs érdekében és a ciszterczi rend becsülete nevében elvárja, hogy kötelességüket híven teljesítsék. S viszont a tanári munka értékét siet kitüntetni gyengéd figyelmével. az elismerésnek egy-két őszinte szavával. A tanári közszellem ébrentartása s a tanári tevékenység egybehangzása soha sem kerüli el a figyelmét. Tanárai egészen megnyugosznak az ő nemes egyéniségében, mert tudták róla, hogy önző érdeknek vagy kislelkűségnek áldozatul nem eshetnek. A tárgybeosztásnál és az osztályfőnökök

kijelölésénél első sorban tanárai hivatottságát tekinti; mert mindenkit a maga helyén szeretett látni. S mivel tanáraival egy fődél alatt élt, a hivatalos tanácskozásokon kívül hány és hány alkalmat felhasznált tanügyi eszméinek és nézeteinek fejtegetésére s terjesztésére. A fiatal s kezdő tanárokat meg az oktatás és nevelés gyakorlati tényeire mily buzgón előkészítgeti. Még halála előtt pár nappal is tanácsot ad az ekkor megérkezett kezdő tanárnak, hogyan javítsa a gyakorlatokat s miként vezessen ezekről jegyzéket. Tanáraival egy szív, egy lélek.

Az ifjúság Inczédyt a fiúi szeretet bizalmával üdvözölte atyjának a főgymnasium élén. Örömeben első pillanatra nem is gondolta meg, hogy e változással Inczédyt, a jeles tanárt jó részben elveszti; hiszen ezentúl csak egy-két osztályban vállalkozhatott a tanításra. De azért az ifjúság sem vesztett; mert olyan igazgatója lőn, a ki egészen az övé. Naponkint legelőször az ifjúságért imádkozik.* Vele ébred, vele él és vele pihen el. Nagy szívébe az atya szeretetével fiúként fogadta be az ifjúságot. Ő maga mondá egy alkalommal az ifjúságnak: «Szónokotok atyátoknak nevezett engemet; úgy van, az vagyok» . . . «mint a szülőnek a gyermeke, ti nekem mindenem vagytok és mindenem a tiétek. Ha örömem volt az életben, ti okoztátok; ha bánatom, annak is ti voltatok okai. Joggal és szívesen nevezlek tehát fiaimnak!»**

Ajtaja az ifjúság előtt mindig nyitva áll. Óhajával, kérésével szabadon mehet hozzá. Az ilyen alkalmakat rendszeren felhasználja egy kis tanácsadásra. Legfőbb pädagogiai működését azonban, mint igazgató, az iskolai látogatások alkalmával fejtí ki. Ezeken nemcsak a tanár nevelő és oktató munkáját figyeli meg, hanem maga is belenyúl az ifjak nevelésébe s oktatásába. Sokoldalú tanultságánál fogva sokszor átveszi a tanártól a szót, ő maga magyarázza meg a dolgot s tájékozik egyúttal a növendékek tudásáról és értelmi fejlettségéről. Ilyenkor, saját tapasztalata vagy

* Egy alkalommal, midőn több tanárával bizalmasan beszélgetett az ifjúságról, régi, kedves titkát imígyen árulta el: «Higgyék el, reggel, mihelyt fölébredek, legelőször tanítványainkért imádkozom.» S erre kihullottak a könyei. «Ezt a jelenetet soha sem fogom elfeledni. Ekkor volt előttem legnagyobb», — írja M. G., a jelenlevők egyike 1901. jan. 13-iki levelében.

** A cisztercezi rend pécsi róm. kat. főgymnasiumának Értesítője az 1894/95-ik iskolai évről. 100. l.

a szaktanárok jelentése alapján, a szorgalmasoknál és jóviseletűeknél nem fukarkodik az elismeréssel és dicséréttel; a hanyag, figyelmetlen és a fegyelemhez nem simuló ifjakat atyai hangon figyelmezteti; a megváltozás útját megvilágítja és megnyitja előttük; ha kell, erősebben fedd, dorgál, sőt büntet is, de mindig a javítás célzatával. Leggyakrabban azonban az egész osztályhoz szól intelmeiben. Ilyen alkalmakkor minő mesteri tapintattal irányította a tanulók figyelmét azon odaadó munkára, melyet a tanárok az ifjúság érdekében végeznek; s így mily szemlátomást meggyőzte az ifjakat a tanárok és tanítványok együttes működésének szükségességéről. Beszédeivel az ifjú szív és lélek legnemesebb érzelmei termékenyültek meg. Az ő buzdításai nyomán hány ifjú lelkében kelt életre vagy erősödött meg az Úr félelme, az erkölcsiség törvénye, a szülők megbecsülése, a haza szeretete, a munka megkedvelése, a kötelesség tudata és az áldozatkészség parancsa! Szavai, tanácsai és irányeszméi az ifjagnál fogékony talajra találtak. Hiszen a mester jóságos atyai érzületéről, nemes lelkületéről és egyéni kiválóságáról már a gyermekszobában értesültek atyáik megható emlékeiből s regeszerű elbeszéléseiből. Ők maguk meg immár saját tapasztalatukból tudták, hogy a derék igazgató szelleme a szeretetnek ugyanazon fokát és hevét leheli rájuk az iskolában, mint a mely a családi tűzhelynél az atyák és édesanyák szivéből feléjük sugárzik. Nincs az az édesanya, a ki jobban gondoskodnék útra kelő fiáról, mint a hogyan Inczédy körülfogta szeretetével kirándulásra készülő tanítványait. Már napokkal előbb figyeli az időjárását; bizonytalan időben útnak nem ereszténé az ő kedves fiait. A kirándulás napján nincs neki nyugta. Csak valamelyiknek baja ne essék; nem bizom egészen az időben s mi lesz, ha a Mecsek tetején szakad rájuk az eső! — mondogatta szerető aggodalommal az otthon levő tanároknak. A vezető tanárokat nem győzi eléggé kérni: «Vigyázzanak ám az ifjakra, az Isten áldja meg Önöket; hiszen tudják, hogy a felelősség rajtunk van». Ha az ifjak távolabbi kiránduláson voltak, addig le nem hajtá a fejét nyugalomra, míg meg nem érkeztek. Sőt éjnek idején lemegy eléjük a vasútra, hogy személyesen meggyőződjék szerencsés hazajövetelükről.

A társadalomnak a pécsi főgymnasium iránti régi keletű bizalma Inczédy igazgatósága alatt még erősödött. Egykori tanítványai már mint apák hozták az iskolába gyermekeiket s bízták őket szerető gondjaira illetén kérelemmel: «Nevelje, Igazgató Úr!

a fiamat is emberré; hiszen én, az apa is legtöbbet Önnek köszönök!»

Inczédy, mint igazgató, a hozzáfűződő reményeket mind valóra váltotta. Csendes, zajtalan munkájával főgymnasiumát a siker, az elismerés és becsülés olyan babéraival fonta körül, melyek a hazai oktatásügynek virágzását hirdetik, a czisztercezi rendnek meg örök büszkeségei maradnak. A tanári kar soha sem felejtí el azt a nagylelkű férfit, a ki neki nemcsak vezére, hanem rendi otthonában igazi atyja is volt; a ki arra törekszik vala, hogy a rend-családi tűzhelynél mindenki otthon és megelégedett legyen. A közös életmód nyújtotta előnyöket gondosan felhasználja a tanári közszellem erősítésére és a tanári tevékenység fokozására. Egy-egy névnap kedves alkalom neki, hogy remek felkészítőjében a tanári érdem és kötelességteljesítés elismerésével meghajtsa a zászlót; hogy az idősbeket az elért sikerek hangsúlyozásával kitar-tásra, a fiatalabbakat meg az előttük élő példaképek megjelelésé-vel lelkesedésre buzdítsa. Nemes szív dobogott ebben az emberben. Mi, volt tanárai, tudtuk, hogy örömeinknek részese s fájdalomainknak osztályosa. Még egészségünkre is mily szerető gonddal ügyelt föl; s betegségünkben mekkora részvéttel kísért és minő szeretettel ápolt bennünket! Mi, tanárai, meg a bizalom, szeretet és tisztelet érzelmeivel fogtuk körül nemes alakját! boldogok, sőt büszkék voltunk rá, hogy olyan seregben szolgálhatjuk nemzeti művelődésünk ügyét, melynek Inczédy Dénes a vezére. S a kiket még barátságára is méltatott, elmondhattuk róla: «Dimidium animæ meæ.»

Igazgatói működése mellett, mint Pécs szab. kir. város törvényhatósági bizottságának és iskolaszékének tagja s az ipar- és kereskedelmi iskolai bizottság másodelnöke is buzgón tevékenykedett a város és a közművelődés emelése körül.

Ilyen közhasznú munkálkodás közben éri Inczédyt az a kiváló bizalom, hogy *Klamarik János*, vallás- és közoktatásügyi miniszteri tanácsos, negyven éves tanügyi szolgálata jubileumára a magyar tanárvilág egyik szónokául őt kérték föl. Ekkor nyílt Inczédynek első alkalma országos szereplésre. Ő maga minden külső hatás keresésének híjával; a kik nem ismerték, egykedvűleg, nagyobb várakozás nélkül; mi, közelállói meg szép reményekkel néztünk feladata megoldása elé. S nem is csalódtunk.

Megelevenedik előttem a kép, melynek ekkor szemtanúja

voltam.* Hazánk tanfériainak egész serege gyült egybe az új városház nagytermében, élükön Magyarország akkori vallás- és közoktatásügyi miniszterével, *Csáky* Albin gróffal. Az előző üdvözlések után felemelkedik Inczédy, ez az apró termetű s egész megjelenésében igénytelen ember. Szokása szerint halkán kezd beszélni. Mesteri tapintattal a tanügyi pályát választja tárgyául. Huszonkilenc éves tanfériúi működéséből merített meggyőződéssel hirdeti, hogy a tanügyi pálya «a legnehezebb, de legdicsőbb, mert legkevesebbel kecsegtet, de legtöbb áldást hint szét»! S a lélektan legelrejtettebb rugóit kutatja ki éles látásával és pattantja föl szíve melegével, midőn a régi tanfériú ragaszkodását pályájához imigyen ecseteli: . . . «megy előre, nem tér le az ösvényről, hogy kincset gyűjtsön; nem, hogy virágot szakítson; nem, hogy megnyugodjék a hívogató árnyék alatt; nem, — tör előre, mert érzi lelkében az erőt: teremteni, alkotni, használni, mert szereti hivatását, szereti az ifjúságot és bennök az emberiséget és hazát. Ily szeretet a munkában erősít, a küzdelemben edz és az idő folyamában fiatalabbá tesz. Jutalma ez hivatásunk szeretetének».** Inczédy föllépésének biztosságával, előadásának könnyedségével, hangjának a sziveket érintő kellemével, beszédének meggyőződésből fakadó közvetlenségével, a tanári pályát és az ifjúságot körülfogó szeretetnek az ész okaiból és a szív sugalmaiból mesterileg megrajzolt képével elragadta a hallgatóságot, a mely közértelemmel az elsőrangú szónok babérait ítélte meg neki.

Rá egy évre Inczédy tanügyi működésének harminczadik évét töltötte be. Erősen élt a köztudatban a felfogás, hogy ezt az alkalmat Inczédynek nagy szerénysége mellett sem lehet az ő ünneplése nélkül hagyni. *Kardoss* Kálmán, akkor Pécs sz. kir. város és Baranya vármegye főispánja, megértette, sőt átérezte a társadalom érverését. Régóta figyelte, ismerte és tisztelte ő Inczédyt. Sietett tehát az ő kitüntetése érdekében a kellő lépések megtételével. *Wlassics* Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter az eszmét szívesen felkarolta s az ő felterjesztésére Ő Felsége *Inczédy* Dénest a *Ferencz József-rend* lovagkeresztjével tüntette ki.

Ezrek és ezrek szive dobbant meg ezen pillanatban. Miként

* A jubileum napja 1894. április 28-ika.

** *Inczédy* Dénes beszéde. (Országos középiskolai tanáregyesületi Közlöny. XXVII. évfoly. 1894. 9. sz. 585. l.)

a szunnyadó természet új életre ébred, midőn a nap tányérja az égbolton megjelenik: úgy az apostoli király kegye is megnyitotta Inczedy tanítványainak és tisztelőinek szívét. Az érdemrend átadásának napja, 1895. május hó 27-ike, a magyar tanügy diadalünnepe volt. Harmincz évi szeretetnek áldozati lángja lobbant föl a szívekben.

Minisztere megbizásából *Klamarik* János tűzte fel Inczedy nemes keblére a kitüntetés jelvényét, kedves vonatkozással a közelmúlt emlékeire. «Alig múlt annak egy éve — úgymond —, hogy az én hasonló ünnepeltetésemet a te fényes szónoklatod emelte. Nem vagyok oly ékes szavú szónok, mint te; de az irántad táplált tisztelet és szeretet tekintetében mögöttem senkinek sem állok.» . . . «Tartsd magad boldognak; mert oly munka elismerése, a mily munkát te végeztél, csak boldogságot nyujthat.» . . . «Éntéged még egyszer fölszólítalak, hogy haláلودig ezen nemes pályát ne hagy el.»*

A tanári kar, legkedvesebb emlékül, Inczedy mellképét festeti meg s üdvözlésében nyíltan hirdeti: «. . . becsülettel végzett munkád, az ifjúság igaz szeretete, a haza hű szolgálata, vallás-erköcsi életed tiszteletreméltó volta, szerzetes és papi erényeid tükröződnek le most ünneplésed tényeiben.» . . . «A római praetorianus a hatalom és zsákmány vágyával kísérté vezérét diadalmenetében; mi meg, hű testőreid, a kegyelet oltárára saját képedet helyezük ily utalással: Íme az ember!»

«Legyen e kép — válaszolja Inczedy a nagyszabású léleknek a jövőbe vetett sejtelmével — a tanintézeté és függjön ott, hol az egész ifjúság összejön, hogy külső alakban akkor is köztetek lehessenek, midőn már csak lélekben leszek a tietek.»**

Az ifjúság is elhozta a maga Ábel-áldozatát. A főgymnasium mind a nyolcz osztálya külön képen, de egy keretben, középben a tanári karral. Ez az a kedves emlék, melyet Inczedy élte fogytaig különös kegyelettel őrizgetett.

Legmaradandóbb alakban azonban a volt tanítványok emlékeztek meg mesterükről. 3200 koronás ösztöndíjat teremtettek, «*Inczedy Dénes kath. főgymnasiumi volt tanár és jelenleg igazgató*

* A pécsi római kath. főgymnasium Értesítője az 1894/95-ik évről. 88—89. l.

** U. o. 91—92. l.

«*alapítványa*» czímmel, — egy, a pécsi kath. főgymnasiunba járó szegénysorsú, de jó magaviseletű tanuló segítése céljából.

Az ösztöndíj felajánlásakor ily magasztos hangon csendült meg a hálás tanítványok kegyele: «... bár jól tudjuk, hogy példás szerénységed irtózik az ünnepeltetéstől; de a mi megjelenésünk e tekintetben kivétel lehet neked is, azért, mert az ünnepeltetésre azon útat választottuk, melyet önzetlenséged kijelölt s a melyen szivedhez a legbiztosabban juthatunk, s ezért érdemeidnek részletezését, nagyságát és szeretetünk bensőségét — egy szegénysorsú gymnasiumi tanuló javára szolgáló s rólad elnevezett ösztöndíjnak alapításába s «*emlékirat*»-ba tömörítettük».*

A mit üdvözlésükben, tekintettel Inczedy szerénységére, elhallgattak, azt az ösztöndíj-alapítólevélben a férfiúi meggyőződés erejével örökítették meg. Tanulságos olvasni, hogy az ifjúkor emlékeit és tapasztalatait mily híven megőrizték ezek a felnőtt férfiak; s a társadalom előkelőségei, ma már gyermekek apái, milyen mély hálával és mekkora kegyelettel adják tudtára a jelen- és utókor-nak: «Hogy a tanférfiaknak valóban tiszteletet érdemlő sorában ki volt Inczedy Dénes úr itteni első felléptétől kezdve — összes tanítványainak, személyválogatás nélkül — s mily példaadó buzgalommal, önfeláldozással, igazságszeretete mellett is mily méltányossággal követett el érdekükben minden lehetőt; s hogy, hasonlóan a magát emésztő szövétnekhez, mily szellemi fényt és termékenyítő meleget árasztott e városra és vidéken szét; szóval, hogy ő mily kincse a hazai tanügynek, a közművelődésnek: azt kellőleg vázolni alig, átérezni azonban a legmelegebben lehet, mert hisz' ő a kötelességtudás, a törhetetlen buzgalom, a fenkölt gondolkozás, szívnemesség, szerénység és önzetlenség egyik igazi példányképe!»**

Megszólalt a jeles költő-tanítvány *Váradi Antal* is s ihletett lantján imigyen énekel mesteréről:

«Te ajkadról szólott a szent igazság,
Te ajkadról szólott nekünk a Hit,
Gondolni, tenni és hazát szeretni
Minket, Te mester, szózatod tanít.

* U. o. 94. lap.

** U. o. 95. lap.

Ki vélünk szemben mindig többet tettél,
Mint a mi kötelességed vala:
Köszönjük Istenünknek, hogy te lettél
Gyermekkorunk vezérlő angyala.»*

Íme! Így tanúskodnak az egykori tanítványok. Ezek itéletéhez pedig szó nem fér.

De hallgassuk meg a legilletékesebb bíró, a tankerületi kir. főigazgató itéletét is. «Üdvözlöm főtisztelendő Igazgató úrban — írja ezen alkalommal *Spitkó* Lajos — az érdemekben gazdag, kiváló tanférfiút, kartársainak jóindulatú elüljáróját s igaz barátját, a szeretett tanárt és nevelőt, ki egy egész generatióban iparkodott oly önzetlen és sikerült munkával az eröket ébresztetni és fejleszteni. Alapos tanulmány és gazdag ismeret, mélyen vallásos szív, forró hazaszeretet, világos, határozott ész, megfeszített szorgalom, a fegyelem iránt erős érzék, bölc, hű és tapasztalt vezetés, igazi erő és komolyság, magasztos földadata iránti lelkesedés, ezek voltak eddig fegyverei.»**

A pécsi egyházmegye főpapja sem feledkezett meg róla.. *Dulánszky* Nándor pécsi püspök szentszéke ülnökévé nevezte ki..

Inczédy életének ez a nap volt a fénypontja. Az elismerés, a szeretet és tisztelet ily egyetemleges megnyilatkozása méltó sanctiója volt az ő múltjának s erős biztatás a jövőre, hogy a régi úton haladjon tovább.

Egy egész élet munkáján alapuló érdem elismerése volt az a bizalom is, mely Inczédyt az országos közoktatási tanács, az országos középiskolai tanáregyesület választmánya és a magyar pädagogiai társaság rendes tagjai sorába emelte.

Mint az országos közoktatási tanács tagja érdemeket szerzett a legújabb középiskolai tanterv kidolgozása körül. Három évtizeden át kiforrott elveit részint írásbeli véleményes jelentésben terjesztette elő, részint a tanács összes ülésén ezen teremben fejtegette.

Inczédy az *irodalom* terén is sikerrel munkálkodott. «*A láncztörtétekről*» irt értekezésében valósággal feltaláló tehetségnek bizonyul, midőn két új módját mutatja be a láncztörték közönséges törtté való átváltoztatásának. «*A mennyiségtan módszeres kezelése*»

* U. o. 98. lap.

** U. o. 105. l.

a gymnasiumban» című dolgozatának ismerete megérteti, hogy az ész fegyvelmezésének mily szigorú előiskolája után jutott ő el az újat alkotás teremtő erejéig.

A természetet nagyon kedvelte. Midőn a szellemi munkában elfáradt, különös előszeretettel indul vala sétára a Mecsekhegységnek. A gyönyörtű hegyvidék remek alakulataival, a szép erdőség kedves tisztásaival, a hegláncz gerincze Pécs város és a bányatelep felé nyiló pompás tájképeivel elszórakoztatták és felüdítették a lelkét. A vidék szebb pontjait lerajzolja. A virágot nagyon szerette. Sétáiról gyakran virággal tér haza; otthon azután, megnevezi és lefesti. Nagyobb utazásai közben meg — a melyeket először itt-honn, majd Austriában, Német-, Francia- és Olaszországban tett — a felütlőbb pontokról vagy művészi tárgyakról vázlatokat készít.*

A kutató és megfigyelő szellem soha sem nyilatkozott meg benne olyan közvetlenséggel, mint az 1880-iki hatalmas földrengés alkalmával. November 9-én az ifjúság a tanári karral, szokás szerint, reggel nyolczadfél óra után, a templomban volt misén. Egyszer csak megrendül a föld; a török világból megmaradt templom hatalmas kupolája — a mely egymaga alkotja a hajót — megmozdul. Az ifjúság rémülten rohan ki a templomból; nem egy meg is sebesül; az énekesek közül meg néhányan a chorusról már ki is akartak ugrani a biztos halál torkába, hacsak az énektanár vissza nem tartja őket. Inczedy meg, szinte kegyetlen hidegvérűséggel, előrántja az óráját és figyeli, hogy a lökések hány másodpercig tartanak.

Az ilyen ember a természet vizsgálatára született. S tényleg látjuk is Inczédynél, mennyire belemélyed a természeti tünetmények kutatásába és az égi jelenségek megfigyelésébe s hogyan számon tartja a nap- és holdfogyatkozásokat. Ezen utóbbiak megfigyeléseért hány éjszakáját feláldozza. De ritka szakember is az, a ki az eget az ő csillagaival és tünetényeivel nálánál jobban ismeri. Környezete jól tudja ezt róla; mások előtt meg Inczédynek *«A csillagászat elemei»* szerény cím alatt megjelent műve legyen a tanúm. Ez a középiskolák felsőbb osztályai számára és magánhasználatra készült rendszeres csillagászat. A középiskolai anyagot más betűkkel tartalmazza, mint a magánhasználatra, vagyis a

* Gy. P. pécsi cziszt. főgymn. tanár szives közlése.

tanárjelölteknek is szánt részt. Így akarta a középiskolai tanulókat megóvni a túlterheléstől. Inczedy műve a csillagászat tudományos eredményeit világos rendszerben és tudományos magaslaton nyújtja. Miért is a középiskolában csak mint segédkönyvnek lehet helye; valósággal pedig a tanárjelöltek kezébe való. S ők eddig valóban nagy sikerrel használták is.

Inczedy kutató és tervező tehetségéről tanúskodik az a kis közlemény is, melyben — mindjárt a phonograph megismerésekor — a phonograph, a telephon és mikrophon egybekapcsolását javasolja. Úgy vélekedett, hogy ez által «a phonograph a gyöngye, vagy tőle nagyobb távolban ébresztett hangokat is leírhatná, továbbá hangját messze helyiségekben is észrevehetővé tehetnők.»*

Igazgatósága és a vele kapcsolatos feladatok szaktárgyai tudományos művelésétől új körbe szelítették. A ciszterცი rend millenniumi emlékkönyve részére «*A pécsi gymnasium története*»-t írta meg alaposan és magasabb felfogással. A millennium évében «*Visszapillantás hazánk ezer éves múltjára*» czímmel, Pécs város közönsége és a főgymnasium ifjúsága előtt, azt az ünnepi beszédet tartotta, mely a magyar nemzet ezer éves fenmaradása okainak mélyreható vizsgálatával, önálló felfogásával, magasan szárnyaló gondolataival, remek képeivel, találó hasonlataival, hangja nemeségével, a szív mélyére ható melegségével, tartalma gazdagságával, gyönyörű nyelvezetével, történeti hűségével és hazaszeretetre hívó erejével egy tanult léleknek hazafias szózata marad mindenkor.**

* «Természettudományi Közlöny», XIV. kötet. 1879. 165—166. l.

** *Inczedy* Dénes irodalmi működése: 1. *A lánczörttekről*. (A pécsi ciszterცი rendi főgymnasium 1877/78. évi Értesítőjében. 25—34. l.) — 2. *A phonograph, telephon és mikrophon kapcsolata*. («Természettudományi Közlöny.» 1879. 165—166. l.) — 3. *A mennyiségtan módszeres kezelése a gymnasiumban*. (A pécsi ciszt. r. főgymn. Értesítőjében. 1885. 1—31. l.) — 4. *A májusi fagyok*. (A Szent-Család képes naptára. 1888- és 1889-iki évfolyam.) — 5. *A csillagászat elemei*. (A középiskolák felsőbb osztályai számára és magánhasználatra. Pécs, 1888. VII + 146. l.) — 6. *A pécsi főgymnasium kérdéséhez*. (Pécs, 1893. 74. sz.) — 7. *Beszéd a Klamarik-jubileumon*. («Országos Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny.» 1894. 584—586. l.) — 8. *A ciszterცი rend kath. főgymnasiuma*. (Ágh T.: Emléklapok Pécs szab. kir. város múltjából és jelenéből. Pécs, 1894. 160—169. l.) — 9. *A pécsi gymnasium története*. (Békefi R.: A magyarországi ciszterცი rend millenniumi Emlékkönyvében. 239—283. l.) — 10. *Visszapillantás hazánk ezer éves múltjára*. (A pécsi ciszt. r. főgymn. 1896. évi Értesítő-

Hattyúdálát az Isten házában énekelte el a ciszterczi rend fennállásának nyolczszázados évfordulóján (1898.) tartott gyönyörű szónoklatában.

Rá egy évre ideges szivbaj tört ki rajta. Orvosai pár hónapi pihenést irtak elő neki. Tanárai tiszteletre méltó előzékenységgel vállalkoztak helyettesítésére mind az igazgatóságban, mind a tanári teendőkben. Öveitől távol azonban egy hónapon túl nem tudott maradni. Tanárai és az ifjúság közé vágyódott. Időközben a baja is alábbhagyott. Beállt a régi munkás sorba s a tanévet szerencsésen befejezte. A rá következő nagy szünet alatt azonban régi baja ismét elővette; s az a sziv, mely másokat oly igazán tudott szeretni, önmagát megemésztette és *Inczédy Dénes* drága életét kioltotta.*

Ezen napon volt a «Veni Sancte». Ezt még megvárta. S midőn az ifjúság az Úr nevében megindult munkájára, ő is nyugodtan kelt messze útjára — az örökkévalóságba.

Az öt év előtti általános örömnép most mély gyászra vált. A kik akkor életében ünnepelték, most halálában megsiratták és megtisztelték. A ciszterczi rend és a tanári kar megsebzett szívvél állta körül ravatalát, hiszen az ifjúsággal együtt ő vesztett vele legtöbbet. Pécs városa hú polgárát diszsihelylyel tisztelte meg s nevérol utczát nevezett el. A volt tanítványok pedig, ismét messterök szelleméhez híven, filléreiket koszorú helyett ösztöndíj-alapítványra adják össze elhunyt tanáruk emlékezetére. A társadalom minden rétegéből, de főleg a hálás szülők oly rendkívüli számmal jelentek meg végső tisztességére, hogy Magyarországon ciszterczi rendtagot ilyen nagy részvéttel még nem temettek el.

Sirja, mely előttünk most ismét bezáródik, ott domborúl a múlt század határvonalánál. E sirra leteszem a Magyar Pædagogiai

jében, 1896. 8—17. l.) — 11. Irt *költevényeket* is, melyekben lelke haza sir az édes anyjához. Ezek nyomtatásban nem jelentek; a kéziratot meg, saját kívánságára, halála után meg kellett semmisíteni. (L. H. pécsi ciszt. r. főgymn. tanár szives közlése.)

* Főbb életrajzi adatai a következők: Született 1843. aug. 27-én, Egerben (Heves vm.); a ciszterczi rendbe lépett 1859. szept. 17-én; egyszerű fogadalmat tett 1864. szept. 22-én; főgymnasiumi tanár lett Pécsen 1865. október havában; misés pap lett 1866. okt. 8-án; ünnepélyes fogadalmat tett 1867. szept. 22-én; pécsi főgymnasiumi igazgató és a ciszterczi rendház főnöke lett 1889. július havában; meghalt 1900. szeptember hó 5-én.

Társaság koszorúját, melyet nem csinált virágból, hanem Inczédy élete szálaiból fontam. Ezen sirban elporlik az a kéz, melynek munkáját ezrek és ezrek áldják; el az ajak, melyről annyi boldogító szó lebbent el; el a szemek, melyekből annyi jóság, bizalom és szeretet sugárzott ki; el a sziv, mely mások szeretetében önmagát rombolta szét; el az a gyenge test, mely oly nagy lelket takart. De megmarad örökre a sirján ez a koszorú, — az ő élete és tettei, hirdetvén minden nemzedéknek, hogy *Inczédy Dénes, a tanári pálya díszje, a magyar szerzetestanár mintaképe, a cisztertenci rend kiváló tagja, a magyar nemzeti művelődés lánglelkű harczoza, a haza hű fia és a magyar ifjúság szerető atyja volt!*

Legyen áldott az ő emlékezete!!

BÉKEFI REMIG.

KÖZÉPISKOLAI TANTERVÜNK EGYIK FOGYATKOZÁSÁRÓL.

(Reflexiók Szitnyai Elek «Ész és sziv» című művére.)

Középiszkolai tantervünknek legújabb reformja csakis a részletekben való módosításokra terjedt ki, de nem érintette azokat az alapelveket, melyeken tantervünk és utasításaink felépülnek. A mint tudjuk ezek az alapelvek a Herbart pädagogiájából származnak, s bár elismerjük, hogy az elméleti téren a lélektanra alapított pädagogiának megteremtése a Herbart elavulhatatlan érdemei közé tartozik, elismerjük, hogy a gyakorlati téren ez elveknek érvényesülése a mi középiszkolai oktatásügyünk terén is meghozta a maga áldásos gyümölcseit, azonban innen-onnan száz éve lesz, hogy Herbart általános pädagogiája megjelent (1806-ban) s 17 év mult el már középiszkolai tantervünk életbeléptetése óta, úgy, hogy ma már egyes hibái és fogyatkozásai mind tisztábban, világosabban tűnnek elő úgy amaz általános elméleti pädagogiának, mint specialiter eme tantervre épített gyakorlati oktatásügyünknek. Hogy Herbartnak lélektanát és pädagogiáját mennyiben szárnyalta túl az idő s mennyiben igyekeztek azt tanítványai és követői javítások, pótlások és módosítások által megmenteni az elavulástól, e szép, de terjedelmes kérdéssel ez alkalommal nem akarok foglalkozni, csak a mi középiszkolai oktatásügyünknek egyik hibáját emelem ki, melyet újabb időben elég sűrűn hallottunk hangoztatni szülőknek és tanároknak ajkairól tanügyi